

Strövtåg i hembygden

av

Sten Roos

1962

Innehåll:

- *Stövtåg i hembygden*
- *Några drag ur Hannäs skolas historia*
- *Breviksnäs*
- *Fornlämningar i Hannäs*
- *Folksägner från Hannäs*
- *Ernst Lundgren Sofielund*
- *Verner Pettersson (Pelle Gris)*
- *G.A. Skommis eller Gustav Adolf Gustavsson*
- *Pelle Kuntux och Tubba Lekajen*
- *Komministrar för Tryserum och Hannäs*
- *Rännemötet på Ränneslätta*
- *Målare Lindström i Falerum*
- *En gammal sägen om Vindommen*
- *Och en från Tjuvkyrkeberg*
- *Klockarbolet*
- *Prästgården*
- *Sockenhuset*
- *Gamla kyrkan*
- *Nya kyrkan*
- *Fredriksberg*
- *Hellingsfalls skola*
- *Dagsbergs skola*
- *Ålderdomshemmet*
- *Domarvik*
- *Hägerstad slott*
- *Torp 1*
- *Ljungtorp*
- *Elglund*
- *Friden*
- *Bergsjö*
- *Fagerhult*
- *Nyrods - Sveden*
- *Lund*
- *Fridhem*
- *Domarevik*
- *Heddullaborg*
- *Lilla Nystad*
- *Aronsborg*
- *Fredrik Eriksson Westtomta*
- *Några historier om No 51 Johan Magnus Lieber*
- *Några gamla original i Hannäs:*
 - *Bergus Edström*
 - *Anders Edman*
 - *Degsven*
 - *Traska*
 - *Lille Johan "Lerskank"*
 - *Femöres-Fia*

STRÖVTÅG I HEMBYGDEN.

En kväll för lite sedan kom en telefon signal? Det var Lasse Johanson, våran skollärare i Hannäs, han undrade om jag ville vara med på någon slags studiecirkel, det gällde hembygden. (Tjustbygden) Jag blev genast intresserad, och anmälde mej. Första kvällen gällde urtid, ursprung. Tjust är uppdelat i N Tjust och S Tjust till N. Tjust hör V.Ed, Ö.Ed, Tryserum, Hannäs, Lofta, Loftahammar, Dalhem, Överum och Ukna. Till S.Tjust hör Hjorted, Hallingeberg, Loknevi, Blackstad, Odensvi, Gladhammar, Västrum, Törnsfall, Gamleby. Men jag för min del är mest intresserad av N,Tjust.

Namnet Tjust betyder dån, våldsamt (Upprört vatten) Enl gammal stavning på tusentalet Theuste, och på femhundralet ~~Theuste~~ Theutes, och enl runsten för athiusti. Under 1360 talet tillhörde Tjust tillsammans med Ydre och Kind Kalmar slott, och kallades då för Ståkeholms län. Men nu ska vi tala om Hannäs, Enl gammal folksägen har Hannäs fått sitt namn genom att någon släppte lös en tupp, som flög direkt till Vinåsen vid Vindomen, där sedan kyrkan byggdes. Men mera fakta ligger i att förr i tiden brukade ofta orr och tjädertuppar spela ute på näset (Vinåsen) Vid tiden 1383 stavades Hannäs, Hananäss och Bredal för Bredahall, Grevsäter för Grafsaetra. Bredal och grevsäter tillhörde på den tiden Bo Johnsson Grip. Ukna Stavdes förr Okna och har enl sägnen fått sitt namn genom att man skulle släppa en oxe med en timmerstock, där han stannade skulle kyrkan byggas, han stannade på den höjd där kyrkoruin nu ligger. På 1300talet stavades Ukna, Wknom och Nelhammar Nydelhammar och Rorsta Rödastada.

Gärdserum Stavades på den tiden Gelversrum och man tror att namnet har kommit fram genom att någon som hette Gelver började röja (rum) Bossgård stavades Bosgardh.

Slagsmål förekom även på den tiden, och därför också öknamn. För att taga några exempel kallades Hannäsborna för hankar, Tryserum trattar, Ukna Gunås kom efter och slåss, Lofta lerskankar, Törnsfall taggar, Gärserum getter, Gamleby käringar. Och därmed är första kvällen över. Nästa kväll gäller fornminnen och fornfynd. Kyrkans historia. Skrock och sägner

Några drag ur Hannäs skolas historia.

Ett sekel har gått sedan den obligatoriska folkskolan började i vårt land, men långt före detta fanns skolor och barnundervisningar. Men fattigdom lade ofta hinder i vägen, så sent som vid mitten av 1800-talet kan man se en klockare Fredrik Landstedt dö i armod.

Det vore kanske intressant att veta hur det blivit så här i Hannäs att komministern bodde i Klockarbolet. År 1596 utfärdade hertig Karl en lag enligt att i församlingar där kyrkoherden ej kunde reda sig utan prästerlig hjälp klockarbolet skulle upplåtas till boställe åt komministern.

Färdigheten att läsa och skriva var låg under stormakts-tiden varför man ofta gjorde en krumilur eller ett bömärke. Så här bevittna Per Nilsson i Prestagården ett kvitto år 1645

Livet på den tiden fattigt. De bästa gårdarna i Hannäs ägdes av adelsmän. När Hannäs nås av dåliga nyheter från Peltava måste här ha varet både sorg och svält. Ett gulnat papper från den tiden lyder så här.

"Emädan iag undertecknad nödgas oplåta min gårdzdeel på skattegården Bierkebo i denna hungersnödens åth mine syskon i samma gård boende---: hvar emot the lofwa mig it torpställe i mörkewijks hage---

Som afgjort är i Hannäs d.20 febr A 1710."

Carl Kaalssen i Bierkebo.

Under 1700talet var det fråga om förbättrad undervisning, varför fromhetens män ivrade för skolor.

År 1742 framträdde prosten Severin Schlyter och prosten Hans Bergeström i Hälsingborg med intressanta uppslag och så var skolfrågan uppe, ett Kungligt brev till Linköpings konsistorium framställer angelägenheten om skolbygge. Med följande svar.

I ett intressant protokoll läsa vi dess inställning. " År 1769 den 18 Martii. I anl. af Kungl. bref till Consistorium och dess derpå grundade förordnade Hölles sockenstämma.

Sedan på aldraömaste sätt föreställning blifvit giord angående byggnad af et serskilt skolhus, samt någorlunda tillräckligt arfvode åt en skickelig scholmestare, til Allmogen Barns undervisning at läsa i Bok och lära Christendomens kunskap lemnade församlingens respektive Ledamöter til svar - - -" Församlingen är liten, säger man med två säterier och två kaplansboställen med tillsammans $3\frac{1}{4}$ mtl. Då socken för övrigt utgöres av $21\frac{5}{8}$ hemman, anse de sig för svaga för denna dyra kostnad. Men man känner "sakens högviktiga angelägenhet" och de funno sig därav föranlåtne " at med hvad vilkor som drägligast blifva kunna sig betinga och til stadigt quarblifvande i Socken förmå en dem bekant man, på samma fot och til ungdomens undervisning på samma sätt som i Tryserum sker, sedan samme Mann först blifvit Församlingens Probst och Kyrkoherde föreställd, och hans skickelighet och frägd af honom blifvit prövad och gillad. Och sådant beslöt nu Församlingen at söka med giörligaste första få i verket ställt

Didr. Stenbom

Carl Nilsson

In findem

Erik Duræus

Trots Hannäsbornas försäkran att det hela skulle rinna i sanden, men så blev imellertid inte fallet, redan foljande vår den 29 april 1770 blev det protokollfört att en scholekammare skulle inredas i Klockargården. Den första läraren namn är obekant. Under 1800talets början hade man ofta någon läskunnig gubbe eller gumma som lärare, ett sådant namn kan nämnas änkan Lena Broman i Knappemåla född den 1 Juni 1758.

Jag vill citera ur en protokollsbok från 1820-48

Walborgs Mässa Sockenstämma 1820 § 8:

"Emedan Enkan Lena Broman i Knappemåla ---- redan undervisat 141 af Allmogens och ståndpersoners barn at väl stafva och läsa i bok samt at utan til känna Christendomens nödvändigaste hufudstycken och under detta mödosamma arbete visat sådan skicklighet och nit, at hon både afvdena och nästgränsande socknar vunnet allmän agtning och förtroende för sitt goda sätt at handleda Barn vid läsning: så önskade församlingen at et Vedermäle passande efter hennes förtjänst må kunna beviljas, samt ansåg för sin pligt at i detta afseende allerödmjukast recommendera henne Lena Broman i nödig åtanke hos Kongl. Hushållningsällskapet i Callmar, som årligen öfvertygar länets inbyggare om det höga värde Det sätter på sanna förtjänster."

Ur andra protokoll fick vi veta att hon lärde 148 barn att läsa i bok samt kristendom utantill.

Den 18 juni 1842 infördes en lag med en helst fast skola i varje socken. Den 18 december 1842 tillkom Hannäs första skolstyrelse. Ordförande kyrkoherden ellerkommunisten. Vise ordförande kronolänsman P Hanberg i Falla samt hemmansägare Nils-Petter Karlsson, Nils Andersson i Holmbo, Karl Andersson i Rumma, befallningsman Caesar Grefsäter. Skolstyrelsen beslöt att införa en fast skola i klockarbyggnaden i 6 mån. och andra hälften av året vid Hällingsfall. Det var Hannäs första egentliga skolhus. År 1823 lät socknen uppföra en bostad åt klockaren Fredrik Landstedt vilket givit namnet åt Fredriksberg. Denna bostad omändrades till skolhus mellan åren 1840-43. Efter 1861 skulle huset tjäna som socknens fattigstuga fram till 1911.

År 1845 valdes organist J. F. Hornwall till skolärare. och fortsatte fram till 1877 med en lön av 53 Rdr. 16sh. per år. Enl. redogörelse till Domkapitlet den 4 april 1847 drevos följande ämnen:

- a) Ren flytande innanläsning av sv. språket.
- b) Religionskunskap och Biblisk historia.
- c) Kyrkosång.
- d) Skrivning på tavla och papper.
- e) De fyra räknesätten.
- f) För de mera bemedlade barnen: sort och bråkräkning samt något historia och geografi av fäderneslandet.

Den 12 okt 1848 avled Ekenstam 53 år gammal, han var född den 5 jan 1795. Blev student i Lund 1810.

Prästvigd 1826. Hovpredikant 1828.

1860-Talet småskolans tillkomst.

År 1863 beslöts att första månaden av terminen skulle ägnas åt nybörjare i innanläsning. Den 26 juli 1867 beslöts anskaffa en småskolelärarinna, som blev Clara Borg, som tillträdde 1868. Hannäs var in delad i fem skolrotar, Grevsäter, Holmbo ,Rumma , Rumhult.

Beijer avlönar ensam Clara Borg med 150 Rdr samt Mat-hållning under de 4,5 månader som undervisningen pågår. År 1869 fick vi ytterligare en lärarinna Christina Johanson. För att återgå till folkskolan har det nu beslutats att bygga ytterligare ett skolhus.

Men det blev tvist om skolan placering. Greve Stackelberg erbjuder gratis plan på Grevsäter. Ordföranden Aurelius på Westerskatan. Carl Petr Janson i Mantorp erbjuder plan på kullen mellan Kulltorp och Linaborg. Man antager denna Plan, men när inte alla en hålligt godkänner förslaget återtog Jansson sitt erbjudande. Nytt beslut om Fredriksberg den 16 aug 1867, som vinner laga kraft 1869. 1871 börjar skolan taga form. Byggmästare var G Wilund.

År 1874 föreslår August Carlson i Mörtbäck om ett mindre skolhus Rumma. 1879 är man ense om en plan som Lars Aug Larsson i Dagsberg skänker. Skolan byggde 1880. Småskolor har funnits i Fåfallappå Larssons gård i Rumhult vid Axel Nilssons gård , Samt en vid Grevsäter i kröken bakom smedjan på vägen till Lugnet. En målare bodde där innan den revs. I Lilla Holmbo var en småskola som kallades Fyrfällan. samt en i Aug Carlsson stuga i Mörtbäck, i Gamla klockarstugan i Fredriksberg av Gustava Lövendal som kom efter Anna Hassellöf. Som själv lärdabundervisare har vi Lena Broman på 1820-talet

Man minns även en gumma som kallades Mor kristin född 1852 som kallades blinda gumman , hon bodde i en stuga i Övre Torp, hon lärde barnen läsa trots sin blindhet. Mor Kristin sade en gång med en glimt i ögonvrån, Läse seck ja läre må , skrive lärde ja själv.

1870 Beslutar man att Löjtnant Flygare på Mantorp upplåter en slöjdskola,, skolanåtar sin början 1880 med lärare Anton Jonson i Ståltorp.

Den 22 okt 1925 belöts att införa fortsättningskolor

L Ä R A R E O C H L Ä R A R I N N O R

T R Ekenstam 1830-35 Erik Landers 1836-41

Gustav Dahlström 1843-44 J F Hornvall 1845- 63

S O Lundberg 1863- 66 A F Johanson 1866-72 Från Törnsvall

F R E D R I K S B E R G.

A F J ohansson 1872-74 P A Carlsson 1874-76

P J Lindahl 1878-84 Albert Nilson 1884-89

Hedaa Johnsson 1889-1904

Hjalmar Enge f. 4 Maj 1881 i Ukna 1904- 41

Kenbart Fall 1941

H E L L I N G S F A L L

And Aug Ander 1878 -81 Emma Magnusson 1882-83

P J Lindahl 1884-1908 Rut Åkesson 1908

Elsa Norman f. 17 Nov 1886 i Ö. Ed 1909-32

R U M H U B L T S K O L A

Elsa Norman 1932-43 Eva Östergren 1943

HOLMBO SKOLA

Helge Bendz 1932 Margareta kullman 1932-40

Edit Fransson 1940 DAGSBERG S K O L A

Emelie Andersson Lindgren Gustafa Lövendahl G M Nilsson

Signe Sundell 1928- 46 Nanny Sandgren 1921

Små skolelärarinnor i Hannäs från 1869.

Clara Borg, Christina Johansson, Anna Hasselöf, Hanna Sandberg, Emma Petersson, Signe Bucht, Gustav Lövendahl, Mimmi Clason, Augusta Andersson, Alma Karlsson, Anna Svensson, Hilda Andersson, Marareta Kullman, Ester Karlsson, Nanny Sandgrön, Ester Fransson.

P R Ä S T L Ä N G D

Suno 1340 Död i digerdöden 1350, Nicolaus 1365
Henricus 1365, Michael 1398 död 21 Paulus 1453.
Erius underskrev Uppsala beslut 1477
Michael 1499, 1517. Haraldus död 1520. Simon avsatt 1527
Magnus 1527, död 1530, Ingvallus f. Evangeliske lärae här.
Olavus Nicolai Kallad oppförsbacke 1550 död 1580.
Petrus Haquini 1581, underskrev möte 1593. Körde ner
på isen på sjön Windomen och drunknadel 1602 vid Öjers-
bro, som nu kallas Prästudden. Tortanus Sunonis Spinke
1603 död 1627. Nicolaus Benedici Rätzius 1627-1653
Olavus Nicolai ~~Wigulius~~ 1655-1700. Petrus Johannis
Chryselius 1702-11. Nicolai Falc 1713-45. Henrik
Jacob Sivers 1759-58. Erik Duråus 1759-88. Nils Dan-
iel atterbom 1788-1825. Nils Häger 1826-56. Karl Otto
Rosin 1857-65. Theodor Emanuel Ringberg 1868-80
Per August Arnman 1880-1921. Folkinspektör till tiden
Mellan 1887-92. Viktor Carlson 1921-

Den 28 nov 1830 beslutades bildandet av en skol fond i Hannäs, Hovmarskalken Posse lämnade en donation.

Major Renstam Gusum utlovade ett årligt bidrag, samt bidrag från Baron Adelsvärd Adelsnäs samt Greve von Schwerin. Varje hemmansägare skulle erlägga 16 sh. och varje brukare 8 sh, banko. Som undervisare utsågs församlingens nye hovpredikant Ekenstam som skötte läraryrket vissa dagar i veckan under fem år.

År 1836 antogs skolmästaren Erik Landers som på tre fyra ställen undervisade socknens barn. Som lön erhöll han 16 sh. om dagen samt 20sh. i skolpengar av varje barn per termin om tre mån. För de fattiga barnen betalade skolfonden. Byalaget bestod av rum värme, säng och nödig uppassning. Exsamen hölls årligen i varje rote, med komministern som inspektor.

I Hannäs kyrkoarkiv finns en mycket gammal skolbok med titeln Hubners Bibliska Historia . Två gånger två och femtio Utvalda Historier utur Gamla och Nya Testamentet til ungdomens nytta sammanskrefna af Johan Hubner Örebro 1821.

År 1838 den 7 juli anställde stiftets biskop Dr Joh. Jacob Hedrén Specialvisitation i Hannäs Kyrka, närvarande Prosten C. E. Hallström, Greve Posse, Kyrkoh. N. Häger Hovpred. Ekenstam samt kyrkovädar och fattigföreståndare.

År 1840 begärde klockare Landstedt avsked, med bibehållande av halva lönen samt rum i Klockarbyggnaden. 1841 Valdes org. kand. Nils Johan Kopparberg till vice klockare. Kopparberg blev imellertid inte lärare här då han begärde löneförhöjning, och nekades.

Några av kyrkans arbetsformer av betydelse
för skolan

Istället för folkskolinspektörer förekom förr vissa visitationer med som ni ser rätt långa mellanrum. Namn och data

Den 8 juni 1790 av kyrkoherde Atterbom

"	8 maj	1828	"	"	N Häger
"	7 Juli	1838	"	biskop	J J Hedrén
"	3 juni	1847	"	prosten	Westerlund
"	5 maj	1865	"	biskop	E G Bring
"	30 sept	1894	"	"	C W Charlville

1726 tillkom en förordning om husförhör i Hanåås som var indelad i 15 läsrotar. Förhören brukade gälla katekesens huvudstycken. Under förhören gjorde prästen anteckningar om hur stor kunnigheten var i Bibelsprängdhet, innanläsning, fattningsförmåga m.m. Här några utdrag.

Husförhörslängd. " V. I. haft svårt att fatta/ klen fattningsförmåga/ behöver någon tillsyn. Wibergs hustru i Eknäs varnas för barnens dåliga läsning/ utmärkt minne / Läser högst uselt. Gustav Nilsson i Rökärr läser hos C. A. S. i Rumma. ofärdig/ bet skolpengar/ har försummat sin läsning hvarför han noga efterses/ behöver gå i skola/ utan språk/ svårt för läsning/ bet. Skol och Vinpengar/ Anders Petter läste uselt/ Otto Persson i Bjerebo uselt, åter uselt/ Gossen Svante bör nödvändigt läsa fram sig, kan varken utan eller innan/ Greta klen i begreppet.

Husförhören blev som en pådrivare att börja läsa, men kunde många gånger urarta med kalas och sprit

B R E V I K S N Ä S

Om Breviksnäs hade funnits på vikingatiden hade det faktiskt varit under vatten, det tyder den mur med infart för vikingaskepp på, som vikingarna till skydd under strider har plockat opp på Breviksnäs berget.

Men sedan dess har vattnet flutet undan och år 1857 kom Snickaren Carl Johan Johansson till Breviksnäs.

I början på 1900 talet nyuppbyggdes Breviksnäs av Byggmästare Daniel Karlsson och sonen Karl som bodde där några år, men efter konkurs sålde det till Lantbrukare Hjalmar Andersson Kullen Rumma. Omkring 1910 uthyrdes Breviksnäs till Mor Jansson (fostermor till Ivar Andersson Kullen) som bodde där en kort tid.

Därefter försålde Breviksnäs till Skomakaren Magnus Bengtsson (sedemera boende vid kraftstationen Rumma)

Som var ägare till detsamma fram till 1920.

Därefter inköptes Breviksnäs av Korgmakaren Ernst Boll med hustrun Selma född Andersson Manterp. Breviksnäs var då i mycket dåligt skick (trots att det var nybyggt) därför att byggmästaren ej kunde fullfölja arbetet.

T.ex. det fanns inget tegel på taket på flera år, vilket är mindre bra.

P. S.

Barn till Mor Jansson Var Fritz, Axel, Ottilia.

D. S.

F O R N L Ä M N I N G A R I H A N N Ä S.

1	Bjärkebo 2 ¹ . Rest sten,	28	Ekhult 1 ¹² . Stensättningar.
2	Bredal 1 ² . Stensättning.	29	Fuld 1 ² . Gravfält.
3	Fåfalla 1 ² . Gravfält.	30	Fuld 2 ³ . Stensättning
4	Grävsätter 2 ¹ . Osaker hog	31	Fuld 3 ² . Stensättning.
5	Gårdsnäs 1 ¹ . Hällkista.	32	Fuld 3 ² . Gravfält.
6	Gårdsnäs 1 ² . Gravfält.	33	Fuld 3 ³ . Färnberg.
7	Hagerstad slott 1 ¹ . Gravfält.	34	Fuld 3 ⁵ . Gravfält.
8	Klockarbordet 1 ¹ . B. Kyrkoruin.	35	Kasinge 1 ¹³ . Stensättning.
9	Nora 1 ² . 1 ³ . Stensättning.	36	Kasinge 5 ¹ . Stensättning.
10	Nora 1 ² . 1 ³ . Gravfält.	37	Kasinge 5 ¹ . Två stenrosen.
11	Nora 1 ² . 1 ³ . Stensättning.	38	Kasinge 5 ¹ . Stensättningar.
12	Rumhult 1 ³ . A. Stensättning.	39	Kasinge 5 ¹ . Stensättning.
13	Rumma 1 ³ . Färnberg.	40	Kasinge 5 ¹ . Röse.
14	Rumma 1 ⁷ . Färnberg.	41	Kasinge 5 ¹ . Röse.
	<u>G Ä R D S E R U M .</u>	42	Kasinge 5 ¹ . Röse.
15	Bodsgård 1 ⁶ . Stensättning.	43	Kasinge 5 ¹ . Röse.
16	Broddebo 1 ⁶ . Hällkista.	44	Kasinge 5 ¹ . Gravfält.
17	Falerum 1 ² . Färnberg.	45	Kasinge 5 ¹ . Stensättning.
18	Ljungbo 2 ⁴ . Stensättning.	46	Kasinge 5 ¹ . Stensättning.
19	Nannersbo 1 ⁴ . Stensättningar.	47	Kolsebo 1 ⁴ . Röse med stensättn.
20	Nannersbo 1 ⁴ . Stensättning.	48	Kolsebo 2 ² . Stensättning.
21	Nannersbo 2 ⁵ . Stensättningar.	49	Kulltorp 2 ¹ . Stensättning.
22	Tingetorp 1 ⁵ . Stensättning.	50	Kulltorp 2 ¹ . Stensättningar.
	<u>U K N A .</u>	51	Melby 2 ¹ . Tre högar.
23	Baldersberg 5 ¹¹ . Stensättning.	52	Melby 4 ¹ . Stensättning,
24	Baldersberg 5 ¹¹ . Stensättning.	53	Melby 4 ¹ . Stensättningar.
25	Ekevik 1 ⁵ . Gravfält.	54	Nelhammar 1 ¹ . Stensättningar.
26	Ekevik 2 ⁷ . Stensättningar.	55	Pundersrum 1 ¹ . Två rosen stens.
27	Ekhult 1 ² . Stensättning.	56	Punderum 1 ¹ . Stensättning.
		57	Rorstad 1 ¹ . Gravfält.

Folksägnar från Hannäs

En präst i Hannäs som skulle heta Hellvik, och levde på mitten av 1850- talet, var enligt sägnen en mycket märklig man. Han skulle en gång enligt folktron på natten göra en färd, mellan Ukna och Hannäs .

Han måste då passera den beryktade Kalles mosse på Högtomta skog, som var vida tjänt att vara ett av dem större spökeställena på trakten.

Färden han skulle göra företogs i en så kallad gigg, med endast två hjul,

Men enligt sägnen, skulle han vid ovanstående mosse tappa ett hjul på giggen, han steg ur, tog upp hjulet, lade upp det i giggen, sedan tog han tömmarna från körsvennen som var med, och fortsatte den ~~att~~ med ett hjul slutföra den förut avbrutna färden.

Hemkommen till prästgården steg prästen ur, satte fast hjulet och sa " nu slipper du " och fortsatte hem.

Drängen skulle ha yttrat att det var ett oväsen på den väg åt Ukna som de förut har farit, så det skulle gått kalla kårar på ryggen på honom.

Samma präst och dräng skulle vid ett annat tillfälle åka förbi en stuga där det var dans och villt leverne

De stannade, och prästen gick fram till ett fönster på stugan och skulle ha sett mycket hemska saker.

Drängen såg det bara som en vanlig dans. Då skulle prästen ha yttrat kom och ställ dig på min prästkappa??

Drängen skulle då ha sett hur den Onde dansade därinne.

Vidare har det berättats om att ifrågavarande präst skulle ha en viss förmåga att vid en jordfästning kunna se se om den döde var salig eller osalig.

Nå
Några drängar kom överens om att göra ett spektakel med prästen.

Några lika sinnade belöt sig att en av dem skulle lägga sej i en likkista, för att se om prästen kunde se i vilken värld han befann sig.

När jordfästningen var förrättad skulle prästen ha yttrat " Jag förstår inte det här , jag kan inte finna honom någon någonstans, efter en stund skulle han ha yttrar , " jo nu för han åt till helvetet"

När de öppnade locket till kistan fann de drängen död,?

Ernst Lundgren Sofielund

Lundgren var en byggnadsnickare , med skull att vara en stor humorist (kanske mot sin vilja)som ett exempel var han en gång på ett kalas, där det var mycket fina gubbar. Det här är en Söder kvistare förstår jag så Lundgren han har en bror som är faan så mycke trevligare.

Du mor hur går psalmen när julldagsmorgon glimmar sa Lundgren. Jag vill till stallet gå sa frun. Det var bra så får ja sova. En annan gång var han ett kalas med mycket dilikatesser, Gud låten må väl av all mölja var kommentaren.

Verner Petterson (Pelle Gris)

Åtskilliga var de gånger jag var hos Pelle Verner, med en hel del intressanta saker i behållning för iventuellt ett kvarter brännvin . Efter cirka tre supar, blev ordena ungefär följande . `Du skulle ha vare mä på San fransisko bar i Amérika`där kom en djävel och frågde, kan du stå för mej i två min. ska du få tio daler, Några Daler har jag inte men stå för dej kan jag, i och med att han for hela kore-doren bort genom mitt slag, sén var det slut på frågan.

En gång kom det opp en handelsresande till Vernet, när han var full, och låg innanför disken, och gick opp till dottern och sn att det ligger en död man i affären.

Det är nog far som är full, sa hon.

Jag har petat på honom med en pinne, men han rör sej inte

Men dom behövde bara gå ner en andra gång för att konstatera , så fick dom bevis att livet fanns i behåll.

Skomakarn var född i Skövde 17 januari 1879, och var en original i stil med Lassemajas, kunde både ta och ge.

Jag frågade honom en dag hur det kom sej att han flyttade till Hannäs. Jo en dag stod jag på Skövde Central och hade inget särskilt för mej, då kom det in två skumma individer och ville jag skulle köpa biljett åt dem, så jag fick pengarna, men då köpte jag en biljett åt mej själv, så långt dom räckte, jag kom till Ringararum. Jag frågade honom då har du haft nått kontakt med dina föräldrar, sen du åkte från Skövde(cirka 70 år efteråt) Nej ~~men~~ jag har ingenting hört.

En gång köpte han en klocka som han aldrig betalade, och fick en hel del ~~krav~~ brev, han svarde, ett skrämskott från Göteborg till Rumma det skrattar öfver åt.

På eftervintern 1859 började marknaden på Rännareslätt i Falerum där karamellkärningarna uppgick ibland till fyrtiotalet, Där fanns drängar med Kisapungar och snusdosor med speglar i locket, och flickor med hemstickade ullstrumpor.

Hästskojare och slagsmål, gruff klockskojare så nog var det en rolig marknad, Från Botsgårdskoarna kom Belle Kunt och Tubhalekajen och båda var ganska nedsotade av rök från kolkojan, Kuntex hade flätat sitt silvervita hår i fem långa flätor samt plommonstop och krökstövlar.

Tubalkain hade hoplappade byxor som knappt hängde på honom, samt träskor av skånsk måddell. Han var myckel fåordig, men visste var silverådran över Könserum gick fram 'här går ådra förbi rorsta och sörut'

Ett annat original var Fältabuss, han bar alltid ett mmäskidunder samt hade en utsvulten hund hemma. Sju rockar och Johan Norling kom alltid till marknaden mer eller mindre bemärkt än de andra.

Blusgumman Anna Ask sålde blusar, denna kommers gick bra på Helgenäsmarknaden, hon hade en fästman Tunholm, men något gifte ko ej på frågan. Hon svarade Jungfru Maria var bara trolovad. Blusanna var redbarheten, och gick hädan på Hannäs Äldershem.

År 1878 hade Falerums by 86 hus och 360 innevånare.

Bland dem som gick på marknaden och roade sig var en skomakare, där dagen gällde brännvin pilnsner och stora ord, Den 4 Okt. 1910 var sistsa marknaden på Rännareslätt.

Hösten 1913 höll man auktion på marknadstånden på Rännare-slätt, som räckte yll en stor julbrasa,

Komministrar för Tryserum Och Hannäs

Johannes Nicolai Norcopensis 1618 Död 1638

Esbernus Thoreri Cornejus 1639- 1643

Olavus Niclai Cornejus 1639- 1643

Carolus Torstani Wigius 1643-1651

Benedictus Nicolau Retzius 1651- 1655

Petrus Hekmingi Odensvigius 1655- 1663

FÖR HANNÄS

Petrus odenvigus 1663- 1678

Laurentius Magni Linnælius 1678 död här

Johannes Jonae Lithelius 1692- 1736

Jonas Fridelius 1737-1766

Nils Häger ~~1800~~- 1807

" " 1808- 1826

Thure Reinhold Ekenstam 1827-1848

Petrus Hellvik 1849-1867

Nils Bernhard Aurelius 1867-1871

Israel Kingänder 1871-1877

Fredrik Hammarsten 1877-1886

Gustaf Wettter 1886-1896

Gottfrid Eklund 1897-1904

Karl Sundin 1904-1916

Henrik Östberg

Rännremötet på rännreslatta.
... i Falarum

Rännremötet var höstens stora festlighet på den tiden, man började att förbereda den stora dagen flera veckor tidigare, man skulle tröska och mala så att man hade bröd av årets skörd med sig i matsäckskrinet och mycket annat, oxar, kor och hästar skulle vara i god trim för ev. byte eller annan affär.

Så är den stora dagen inne, husfolket har kvällen före ordnat matsäcken för att direkt kunna påkläda sig bästa kläderna och komma iväg så fort som möjligt,

Medan pigor och drängar tog hand om mjölkningen och förövrigt gårdens sysslor, vilket gick med en väldig fart den dagen eftersom även de skulle till marknaden när allt var klappat och klart. Och vid tolvtiden började drängarna samlas med nya vegamössor på huvudet, och pigorna med sina bästa schalar, när alla är klara så borgar marschen till Falarum, det putar ut väldigt misstänkt på en del av drängarnas fickor och några har en randig väska (modell hjälp mig hem) men som snart får sin förklaring när en literbutelj börjar cirkulera runt med jämna mellanrum och strax följs av flera, medan pigornas fnitter blir högre allt efter som stämningen stiger hos drängarna. Så är man till slut framme vid själva marknadsplan där man genom larmet av råmande oxar och kor skranande fyllhundar kan höra taskspelarna försöka att överrösta varandra (Kom och se, den ädle finske hjälten, Euscen Sjöman som offrade sitt liv för finska folket endast en tolvskillling). Planen är uppdelad i två halvor med en genomfart som är väldigt lerig blandat med

deverse mockor ifrån djuren. På ena halvan håller sig djurhandlarna med sina kreatur och där köpslås och där kikes i mun på gamla hästar där mätes, och titt som tätt byter något djur ägare, en och annan häst har nog fått en dos arsenik för att vara särskilt sprallig just under bytet. På ett ställe försöker ett par bönder klara av en gammal hästaffär med några kraftiga slag på käften och till slut tumlade runt i gyttjan. På den andra halvan fanns det karamellstånd, och där såldes schalar, slevar, kvas-tar kakor och mycket mer som har vävats, täljts och bakats under året eller strax före. Där kunde Miss Marknad lätt koras genom att det var den flicka som fick de flesta karamellpåsarna och var hon riktigt söt kunde hon till ock med bli påkostad en schäl, fast det tog ett djupt tag av dranglönen, men det var ju också ett så gott som frieri. Man fick heller inte glömma att köpa marknadsgåva åt dem som var kvar hemma eftersom de med spänning väntade på sin present som kunde bistå av ett poesialbum en schäl eller något liknande. Framåt aftonen började det tomna av allt efter som tiden gick, för att till slut bli öde och tyst, en och annan kanske såg sig lite yrvaket omkring morronen därpå, men somna kan ju vem som helst göra. Men av de som kom hem kunde en del ha haft turen att få åka med efter kanske en nyinköpt häst och blev det några stycken hästakdon kunde det gå ganska fort med hemfärden och så var den dagen förbi, och en ny dag var i analkande med kanske kopparslagare och endel blåa ögon, men också mycket nöjda affärsmän.

Målare Lindström i Falerum.

Här ska spacklas`sa Lindström`när han låg bakom gärdsgårn och var fuller, är ett uttryck man ofta får höra, och många historier har jag hört om Lindström, men vet ej mera än att han bodde i Falerum, men ska försöka att skaffa flera uppgifter om honom vid andra tillfällen.

Jag vet inte hur jag bar mej åt då vart så inni helvete fint, var ett uttryck som kom i från Lindström.

En annan gång sa han, att om jag finge tag i två friske jävlar, ska jag mäla över hele faan på två dage.

Lindström brukade rätt ofta ta sej en så kallad generalfylla, och efter varge sådan gång blev han oerhört rik. Men en dag blev det inte bättre än Lindström var just i den tagen, och ropade att tusen kronor har jag i den fickan, och tusen kronor har jag i den fickan,

Men några tattare hade hört Lindströms skrävel, och ordnade med ett rån. men när dem hade rånat Lindström hade dem sju öre, vilket jag hoppas att han fick behålla.

En gån var var Pelle i Hagen uppe i Rumma och ville gifta bort sinnsen Werner till morsan, efter mycket beröm från Pelle, var Lindström framme med en del ord, vilket inte inte assepterade, utan bad Lindström hålla käften, men Lindström svarade snabbt, att jag menar inget illa`men Gud låte det gå åt det hållet!

Fotnot Pelle i Hagen var Werner Pettersson i Rummas Far.

En gammal sägen om Vindomen.

För mycket länge sedan stod två karlar vid Glabro i Öndal, och kom itäveð om vem som skulle komma snabbast fram, den ena skulle gå runt Vindomen och den andra skulle gå till Stockholm, det blev vadslagning med vittnen, och sedan skulle marschen verkställas. Vem som vann förtäljer intet sägnen, men den förlorande blev så vred att han i ilska slog ihjäl den andre. Efter detta restes ett trakors vid Glabro som ortsborna vårdade åtskilliga hundratals år därefter, men som nu är helt försvunnet.

Och en från Tjuvkyrkeberg.

Om man kommer till tjuvkyrkeberg som ligger i närheten av Forsby, så kan man där se stora grottor vid bergets fot. I dessa grottor bodde det förr tjuvar som stal kyrksilver och allt de kom över. En dag tog dom en liten flicka som bodde i Hyggelsång med sig hem till berget, där hon blev inläst och fick hjälpa rövorna att hålla ordning och städa i grottorna, men eftersom hon skötte sig fick hon en dag så stor frihet att hon fick gå ut för att hämta broris, och därmed kom i tillfälle att smita tillbaka till Hyggelsång. Några ortsbor välte sedermera en stor sten för grottöppningen, där tjuvarna blev instängda bland silver och andra dyrgriper. Flera personer har under arens lopp sökt efter skattkammaren men ingen har lyckats finna den.

K L O C K A R E B O L E T.

Namnet tyder på att klockaren här haft sin bostad en gång. Församlingens komminister har dock ju sedan länge haft sin bostad här. När Hannas församling i början av 1850talet söker bli eget pastorat och lönen även upptages av kastningen av klockarejorden uppkommer frågan om Församlingen äger full dispositionsrätt att äga klockarejorden.

Den 27 nov 1853. Prot. v. e. sockenstämma) Ang. klockarejorden i pastorarkövet har ingen handling kunnat påträffats som upplyser om någon annan än Församlingens Comministrar innehåft dispositionsrätten deröfver. Ett prot. vid Biskopsvisitationen den 2 febr 1738 gav vid handen, att Comministern då bebodde klockarebolet och innehade dithörande jorden, också de äldre Socknemännen af sina förfäder icke hört någon tid annorlunda hafva varit. förment förs. att klockarejorden alltid tillhört Comministerns rätt till löneförmaner. Klockarebolet är ursprungligen skänkt från Grevsätet.

Det är obekant vilken som är älst av de båda stugorna eller vilken som egentligen har varit den ursprungliga prästens bostad. Husen under 1800talet var illa underhållna. Förs. ansåg sig icke underhållsskyldiga och prästen var fattig. Enl. uppgifter av Mor Lovise som varit piga hos komminister Hammarsten, skullemhan ha legat med paraply över sängen. dess läge var så nära vägen att man lätt kunde se in i rummen. Sockenstugan låg i gaveln N N V med egen ingång det övriga prästen bostad som bestod av två gavelrum, kök och farstu i mitten med ingång på nordvästra långsidan, enl. kyrkvaktens minne. På egen bekostnad har komministern (obekant vem) låtet inreda två gavelrum på vinden, ett åt kyrkkullen och ett mindre över sockenstugan. Detta fick komm Hullvik lösa av komm. Ekenstams efterlevande (67 Rdr) Enl. protokoll den 23 juli 1871 anhåller komm Kinnander att

fa begagna sockenstugan till bostad och på egen bekostnad inreda den till två rum " emot utbyte af tvenne rum a nedre botten i mitt enskilda hus vid Hannäs klockarbol" vilket bifalles. Då har alltså sockenstuga och prästbostad blivet ombytta i samma hus eller har sockenstugan förut varit ett annat hus? Sedan Wetter uppfört ett nytt hus hade en farlig konkurent tillkommit, och den gamla prästgårdens och sockenhusets öde är nära. Sedan förs. inköpt och reparerat det Wetterska huset, beslöt kyrkostämman att (Enl. prot. d. 29 okt. 1897) använda den gamla manbygaden till ett nytt slöjdskolehus. Så revs huset vintern 1897-98 och byggdes därav slöjdskolehuset i Fredriksberg 1898. Planen avröjdes 1898 och utschaktades, och där går nu vagen upp till gamla kyrkan. Det andra huset av utsäger att döma var mycket gammalt. På nedre botten ett stort rum kök och farstu med trappa på en stor sten som ännu finns kvar. På övre van. ett stort rum med välvt tak. På sista åren var huset bostad åt arrendatorn Oskar Sundin (Broder till komm. Karl Sundin) bodde här som den siste några mån. vid hitkomsten 1921. Huset revs 1921 när den nya arrend-bost. byggdes.

P R Ä S T G Å R D E N.

Nuv. prästgården lät komm. G Wetter bygga åt sig som sommarbostad. Wetter var en förmögen ungtkarl, som kunde kosta på sig sådant. Under sin första tid i Hannäs bodde han i Nora. Några exakta tider för tillkomsten av Wetterska byggnaden är ej kända, en uppgift är 1886 en annan 1887. Byggnästare var en ung man från Blackstad (Wetter var därifrån. Efter Wetters avflyttning till Stockholm köptes

huset av församlingen den 14 juni 1897 för 1000:- kr till blivande prästgård.

Den 15 juli 1897 beslöt man använda virket från badstugan till reparation av prästgården. rep. kostade 960 kronor, År 1919 tillbyggde glasveanda och två frontospiser till det Wetterska huset, och blev alltså församlingens prästgård 1897.

Hannäs förs. har genom särskild dom 1887 fått sig ålagt att bygga och underhålla alla hus vid klockarbolet.

Nuvarande ved och visthusbod är säkert det hus som omtals i prot. d. 3 april 1864 §2 Påsyntes rep. och ombyggnad av huset N:r 5 i syne instrumentet.

Prot. d. 16 maj 1864 §4 Byggn. skall vara färdig inom nästa juni månads utgång. Tillatt bygga detta antogs arb. Lars Magnus Magnusson i Hörstorp för L10 Rdr Rmt.

S O C K E N H U S E T.

Den 30 dec 1885 var frågan först före om uppförande av sockenstuga med smaskole och slöjdskolehus.

Den 28 Mars 1887 var frågan före på kyrkostämma om uppförande av smaskolesal, slöjdsal, sockenstuga m.m. invid Hannäs nya kyrka. En kommitté tillsattes (Nylander Grevsäter C A Stahlbom o A F Nilsson Bjerkebo) som får förfara egenmaktigt. Byggdes 1888. Smaskolan tog sin början här i slutet av febr. 1889.

G A M L A K Y R K A N!

En 1200-talskyrka? Under c:a 7 århundraden Hannäs helgedom. Med socknens stigande folkmängd blir kyrkan för trång, och tidigt möter man tanken på ny kyrka. Vid allmän Sochnestämma i Hannäs den 3 dec. år efter frälsarens börd 1815 upprättat Reglemente för en Spannemalsmagazins inrättning uti Hannäs Sochn står i § 3. Ändamålet med magazinsinrättningen är att i framtiden använda någon del af fonden och räntan till någon för Sochn nyttig inrättning såsom kyrkobyggnad en förbättrad fattigvard eller dylikt-----"

Hela 1800.talet fick kyrkan forfalla. Man gör endast de nödvändigaste reparationer, t.o.m. ett biskopsförslag.

Den höga spetsiga klockstapeln mötte samma öde som kyrkan, fastan tidigare: vanvård och nedrivning.

Den 20 maj 1861 §6 " I fråga om oundgänglig reparation av klockstapeln-----"

Den 25 maj 1863 §8 " Den snare och oundgänglige reparationen av den skroplige klockstapeln, ett beslut för två år sedan har icke blivit verkställt-----"

Den 16 maj 1864 §3 Beslut att ofördröjeligen verkställa tillfällig rep. å underlag o stöd till klockstapeln, enär antagas kan att sådan förbättring kunde ske utan stor kostnad-----"

Den 28 maj 1865 § 6 Förs. beslöt om ansökan hos Domkapitlet att få nedtaga den förfallna klockstapeln, Skollärare Lundborg skulle göra ritningarna av den och medsända.

Kyrkoh. Hellwik skulle ombesörja ansökan-----"

Den 16 juli 1865. Beslut om stapeln nedtagande i aug 1865 av Lars Magnusson i Borg och upprättandet av provisorisk alnar hog stapeln för 150 Rdr Rmt.

Den 27 aug 1865. Den stenbundna platsen efter gamla klockstapeln skall rödjas och planeras samt derest berg eller svåra hinder ej möta beredas till lägerstad för döda.

Den nya klockstapeln skall rödfärgas utom taket som bestrykes med tjära eller stenkolsolja.

Den 24 sept 1865 §4 Församlingen frångick sitt förra beslut att låta rödfärja stapeln, och uppdrog nu åt Magnus Jonsson i Ulriksdal att göra stommen hvit samt tak och dörrar, stöd underlag svarta".

Den 27 Maji 1866 §3 Klockstapelns strykning skall verkställas och vara fullgjord inom nästa junis månads utgång--" Eldstad anbringas i sakristian sommaren 1867.

Den 30 okt 1878. Beslut om uppsättande av rörspisel i kyrkans sydöstra horn, i följd hvaraf den nuvarande s.k. kyrkoverdskänken borttages. Protokoll vid s.o. kyrkostämman med Hannas förs. i Fredriksberg skolhus den 13 aug 1886. § 3 Att i enl. med Kongl. Majts. nädiga förordnande ang. forntida minnesmarken Fredade och bevarade af den 29 nov 1867 samt K.K. af den 27 jan 1882 i laga ordning anhålla om nädigt tillstånd att riva Hannas församlings gamla Kyrka utsåg kyrkostämman Herr Komm. Gustaf Wetter,

Kungliga Maj:ts tillstånd den 29 april 1887.

Den 31 maj 1887 Kyrkostämman uppdrog åt byggnadskommittén att verkställa rifningen av gamla kyrkan. Dessutom auktion å det som ej behöfver för församlingens räkning undatages". Auktion den 15 juni 1887 kl. 10 f.m. Ett mörkt år i Hannas kulturhistoria.

Den 29 maj 1889 §8 Åt P^ätr^{on}_n Nylander och församlingens kyrkovårdar uppdrogs fortroendet att sälja klockstapeln och dess gamla inredning.

Den första orgeln i kyrkan uppsattes sommaren 1843.
Rester från gamla kyrkan finns kvar i församlingen
sakristibordet i Grevsäter, beklädnad från väggarna
i Åbäckshov (Posten) Malade bräder och av innertaket
i Åkerhagen, Samt troligen av innertaket i nya kyrkan.
Sista Gudsstjänsten i gamla kyrkan firades Dömsöndagen
1886. (25:e sönd. e. Tref. d. 22 nov)

N Y A K Y R K A N.

Tänken att bygga ny kyrka möter som sagt redan 1815
och vilar seda till 1868 då man blir mer målmedveten
och fattar då beslut att börja nytt kyrkbygge 1897
Da börjar den svåra striden om platsen för den nya kyr-
kan, ej dragkamp som varade i fem år. Tre platser hade
man först att välja på, platsen vid gamla kyrkan, Kull-
torpsplanen och Kvarnviksplanen. Övertaget fick dock de
som röstade som röstade på Vinasgardet, där planen har
blivet skänkt till kyrkobyggnad. De övriga platserna blev
nedröstade efter många beslut och överklagningar.
Prot.d. 13 febr. 1883 " Kongl. Maj:t har genom Nådigt be-
slut d. 10 nov 1882 bestämt attHannäs nya kyrka skall upp-
föras på det s.k. Winasgärdet, beläget å egorna till det
under säteriet Gräfsäter lydande hemmanet Prestgården
1/2 Mtl frälse."
Toga i bruk 1:a sönd i advent d. 29 nov 1885. Invigdes
4:e sönd. i adv. den 20 dec 1885 av Biskop C A Cornelius.

F R E D R I K S B E R G

Namnet efter klockaren Fredrik Landstedt född 1784 i Lofa död 8/11 1854. Åt honom byggde församlingen huset.

Utdrag ur Walborgsmässa sockenstämma d. 27 maji 1821: § 10
"Då klockaren Landstedt nästa år skall flytta från sitt nu innehavande Arrendehemman och icke ännu vet sig något framtida hemvist, beslöt församlingen, af sann vänskap för honom att på egen bekostnad uppsätta ett Boningshus åt honom och blifvande klockaren. Plats att bygga på skänkte Rusthållaren Adam Nilsson i Solfvestad-----"

Åren 1823-24 byggdes Fredriksberg, 1825-27 vissa kompettingar på byggnaden. Den 22 juli 1827: Till fortsättande af byggnadens fullbordande att klockaren-----"

Tiden går så smaningom ifrån klockare L. Sommaren 1843 insattes den första orgeln i kyrkan, då klockare L. icke kunde hantera positivet väljes den 6 aug 1843 till vik. organist och klockare och sockenskolmästare Gustaf Dahlström "börjar alltså första terminen nu genast i klockarebyggnaden"

Aug. 1843 börjar alltså Fredriksberg få karaktär av skolhus. Den första folkskolan med vederbörligen eleminerad Skolmästare F Hornvall (vald till Hannäs första folkskollärare d. 14 sept 1845) hölls här den 6 febr. 1845 i den därtill inredda öfravåningen" Skola en termin om året.

Från 1861 får Fredriksberg en tredje karaktär "fattighus" Prot. d. 24 nov 1861 §2 Med afseende å nödigt husrum åt de fattige, beslöts att dertill skulle användas nedre våningen i Skolhuset vid F. sedan skolläraren Hr Hornvall mot 10 Rdr Rmts ersättning årligen ur Fattighuskassan dertill lemnat bifall" När det nya Ålderdomshemmet var färdigt 1911, flyttades de flesta över dit. Fyra-fem stannade dock kvar i fattighuset. Emelie K Johnsdotter f. 1856 död 1929 var den sista som bodde

där. Flyttade ett par år före sin död till ålderdomshemmet,
sedan dess obebott. (Emeleie Jonsdotter eller Emli Vax)

Klockaren Fred. Landstedt född i löfta 1784

Hustrun Anna Johansdotter " " Ukna 1786

Sonen Jaén Fredrik " " Hannäs 1816

Dottern Christina Lovisa " " " 1819

Sonen Carl Gustaf " " " 1823

Magasinet stod några meter norr om härom på Fredriksbergsplanen, dess ålder är okänt. Det äldre magasinet stod vid Larum. Magasinet vid F. revs 1910 och användes till byggande av Ålderdomshemmet. Det gamla sockenmagasinet vid Larum förflyttades till Fredrikberg 1893? (Till sockenmagasinen fick lämnas en del säd till de fattiga.)

N U V A R A N D E S K O L H U S E T .

Vid sockenstämma den 16 juli 1866 talar man om förestående skolbyggnad. Den gamla vid Fredriksberg var nu givetvis inte andamålssenlig, trång som den var och delvis upplåten till fattighus. den 4 juni 1867 fattade Kyrkostämman beslut om skolhus uppförande vid F. Tva andra skolhusplaner komma sedan i åtanke, Greve Stadelberg å Stensnäs erbjuder genom dir. Beijer plan å Grevsätters mark (d. 26 juni 1867) Carl Peter Jaensson i Mantorp erbjuder nu en plan mellan Kulltorp och Linaberg, och man frångår förra beslutet och antar denna Mantorpplan. Fortgående tvist om läget för den blivande skolan, Kyrkostämman fattar ånyo beslut om skolbygge vid F. d. 16 aug 1867. Överklagas men vinner laga kraft genom Kungl Maj:ts utslag den 22 dec 1869. Den 24 mars 1870 beslöts att mera berörde Skolhusbyggnad skulle påbörjas under varen 1871. Skolhuset uppfördes 1871 av byggmästare Wilund.

Slöjdskolehuset vid Fredriksberg uppfördes år 1898 av gamla prästgårdsbyggnaden vid Klockarbolet som revs 1897.

HELLINGSFALLS SKOLA

Vid Skolstyrelsens i Hannäs första sammanträde d. 6 jan 1843 för upprättande av förslag till en Schol-inrättning föreslås två skolstationer: en vid Fredriksberg och en vid Hellingsfall. Förslaget att vid bemalte by Hellingsfall uppbygga ett ändamalsenligt skolhus antages på Sockenstämma den 29 jan 1843. Men som vid H. ej finnes något skolhus, så beslöts enl. förslaget, att ett sådant der skall byggas i sommar, eller sist sommaren år 1844 på den intill byn af ~~måttfull~~ städens varande sokneman Carl Erik Andersson i Giltebo samt af aflidne Anders Carlsson i Hellingsfall fam öfriga arfvingar, genom deras förmyndare J Dahlqvist medelst dess egenhändiga nu af kronolänsman Hanberg företedda skifvelse af Carl Erik Andersson för 16 sh och af J Dahlqvist för 32 sh banko om året på 49 ar beviljade ännu samfällt ägande plan- - - -"

Den 23 juni 1844 utbjöds till den minstbjudande Skolhusets upptimrande och inredning--- antog förs. Socknemannen i Rumma Carl Andesson, antogs af 220 Rd Rds- - - även antogs förs. Anders Carlsson i L Högtomta Skriftliga förb. att för 16 2/3 Rd Rds all murning i Scholhuset.

Skolhuset byggdes 1844 och fullbordades 1845. Den 17 febr.

1846 tog ~~undervisningen~~ sin början här och pågick den i H. under vårterminen till omkring den 20 juni, höstterminen övergick skolundervisningen till Fredriksberg. Så fortsatte den att flytta t.o.m. 1877. Från 1878 en fast skollärare i H. (A A Ander) Skola hölls här t.o.m. vårterminen 1932.

Alltså skola 1845-1932. 1886 byggdes småskolehuset. 1932 fingo H.skolhus nya ändamål. Den 23 maj 1932 vid sammanträde i H:s skola av Hannäs Ev-luth-miss-för. förslag att köpa H:s skola. Den 17 juli 1932 beslut kyrkostämman försäljning av skolan. Den 11 sept 1932 beslut kyrkostämman att sälja skolhusen och planen till missionsföreningen för 3000 Kronor.

D A S S B E R G S S K O L A.

Första belagget för tanken på ett skolhus i Rummatrakten är på kyrkostämman d. 26 juni 1867, då Ordf. i komm. (Aurelius) till församlingen be hjertande framställde nödvändigheten af att på samma gång inrätta en skolstation i Westerskatan. Frågan uppe på två stämmor 1874. Den 9 april 1878 fattades beslut om uppförande av ett mindre skolhus i Rummatraktens rote. Det blev det första skolhuset i Dagsberg. Stenfoten sattes sommaren 1879.

Huset byggdes 1880 och tog undervisning sin början med höstterminen 1880 -. Den 26 okt 1914 beslöts och vårensommaren 1915 verkställdes tillbyggnad i norra ändan, ett vindsrum anordnas samt tillbygges större förstugukvist o.s.v. Dagsbergs nya skolhus för småskole och folkskoleavd byggdes 1928. Den gamla skolan inrättades till bostad åt folk och småskollärare.

Ä L D E R D O M S H E M M E T.

Älderdomshemmet byggdes 1911 av gammalt rivträ bland annat magazinet som stod vid Fredriksberg. Älderdomshemmet innehåller 10 rum, 1 kök, 2 hallar. Ombyggt och moderniserat 1931. Plats för 11 pensionärer.

D O M A R V I K

eller Hannäs Hembygdsförening.

Bostadhuset uppfördes i slutet av 1700-talet, då lagmannen Ulrik Silversparre var ägare till Grevsäter. Hannas hembygdsförening som bildades 1951 köpte torpet 1953 av Domanverket, och har där anordnat ett litet hembygsmuseum.

H Ä G E R S T A D S L O T T.

I början av 1800-talet fanns det tre bönder i Hägerstad nu två. Vid laga skifte 1865 flyttades Hägerstad frälse nr 3, en km. norrut till sin nuvarande plats.

Dar nuvarande ägaren kyrkovärden Gustav Karlsson nu bor har val varit platsen för den äldre mangårdsbyggnaden.

När Beijer på Grevsäter blev ägare till Hägerstad skatte byggde han nämligen Hägerstad slott och troligen blev då den gamla mangårdsbyggnaden istället arbetarebostad.

Hägerstad slott byggdes 1867-68 av byggnadstegel som fraktades på pramar från Ukna genom Vindomen. Beijer var gift med grevinnan Posse, som var tolv år äldre än honom.

Partiet var icke omtyckt av Greve Posse. Beijer förstod sig inte på pengars värde, trodde sig äga outtömliga resurser (Bygg du Beijer jag har Pengar) skulle grevinnan ha yttrat. Så gick det slut för honom med det alldeles för övermodiga tilltagna bygget, sedan reste han ensam över till England där han onö skaffade en förmögenhet och byggde en ståtlig byggnad, och för sedan hem till Sverige för att hämta sin hustru, som då bodde på pauvres hon-teux i Stockholm sjuk i kräfta, och följde ej med.

Beijer dog i England 1918, han hade tagit löfte av barnen att stoftet skulle föras till Sverige. På grund av det pågående världskriget brändes stoftet i England och urnan fördes efter krigets slut till Sverige och bisattes på Gravholmen vid Hägerstad (Författarinnan Anna Ölander har skrivit en liten novell Vindsjö kloster, i boken med samma namn som handlar om Hägerstad slott) Senare ägare till H slott har varit Protokollsekr. Beck, 1901 Löjtnant Aubertin, Konsul Engkvist från Västervik med bolag. År 1906 fränköptes garden från själva slottet. En stiftelse för beredande av hem åt hemslutarinnor (guvernanter) köpte slottet, ändrade

dess övre våningar för ändamalet, så var slottet 1909-17 guvernanthem, föreståndarinna frk Hörnström.

Efter detta inköpte Brukspatronen Tauvon H slott (död 1935) fru Tauvon bodde kvar några år efter makens död. Omkring 1950 anordnades här en anstalt för alkoholister.

J K Andersson (död 1931) köpte Hägerstad gård 1910 hitfl. från Garderum 1913. Arbetarbostaden revs 1919 och sedan byggde kyrkv. J K Karlsson på samma plats år 1920 den nuvarande byggnaden. 1927 köpte sonen Gustav Karlsson och som nu äger den. Nuvarande arrendebostad byggdes 1903, och byggde då till att torka virke i men blev 1906 iordningställd som bostad åt arrendatorn. Ladugården byggdes 1870-75. Statarbyggnaden (Labbet) var först en gammal snickarstuga som år 1918 blev tillbyggd till sitt nuvarande utseende.

T O R P 1

Ur kungl. Maj:ts. nådiga brev till Domänstyrelsen ang. disposition av utmarken till komministerstället i Hannäs församling: "Kammarkoll. har anfört följ.: Hemmanet Torp som urspr. varit av frälse natur, hade år 1690 blivit reducerat till ököpta räntors ersättande och i jordeboken upptaget under Kronotitel. Gm Kammarkollegii brev den 16 sept 1692 och vedrörande Landshövdingens order d. 20 nov. s.å. hade hemmanet upplåtets till boställe åt Kaplanen. - - -" Den 22 dec 1910 enl. kyrkostämmoprot. (Kungl Domänstyr. Har hos Kungl. Maj:ts hemställt att skogen å Torp skulle ss. utmark avskiljas från bostället och ställas under H. Domänstyr. eller skogsstatens omedelbara vård och förvaltning) Kyrkostämman yttrade: "Bostället Torp i Hannäs Har -likaväl som den till Klockarebolet hörande Bredfalläng (utjord) hvilken genom ägoutbyte med Grefsäter numera ligger intill och i samband med klockarebolets mark -- i al-

la tider ansetts som donationshemman och alls icke varit
av Krono-natur, enär det urspr. i forna tider hört till
de frälshehemman som tillhört det stora Fagelviksgodset---
ma endast påpekas att bostället Terp enligt traditionen
af äldre ansetts som donationsjord från Fagelvik.

L J U N G T O R P.

Borta 1869 — Prot. d. 28 Maji 1864: Församlingen uppdrar at Fattigvårds-styr. att ta en inteckning i L. Carl Nilsson förbinder sig att icke försälja nämnda fastighet.

E L G L U N D.

Skomakaren Jonas Gust. Elgstrand (död 17/1 1911) och sonen E O Elgstrand med fam. var de enda som be bodde stället. men som flyttade 1905. Huset sedan raserat och borttaget.

F R I D E N.

Byggdes omkr. 1888 och ägdes av Skräddaren Karl Erik Ahlin. Sedan av Handlaren Hugo Blomkvist Lindhems Affär.

B E R G S J Ö.

Byggde av Landtingsman Albert Johansson Hellingsfall och Handaren Edgar Nilsson Sjöberga som nödhjälpsbostad åt vagarbetarna vid vagbygget Valdemarsvik-Falerum 1933. Innehöll tre rum med sex arbetare i vardera. Be bodde här i cirka fyra ar. År 1937 renoverades huset. Förstukvist tillkom, en dörr igensattes. Nilsson uthyrde huset till Skomakaren David Julius Andersson för 200:—Kr. På den plats där B. står har ladugården till Sjöberga förut stått. År 1960 flyttade Hand Nilsson själv upp till Bersjö.

F A G E R H U L T.

Under hela 1800-talet bodde här en slakt Glad, varför F. kallades Gladeriet (Båtsmanstorp N:r 9) Båtsman Peter Glad född 1787 i Landeryd var gift med Maja Nilsdotter född 1778 i Hannäs. Båtsman And. Gust. Marsson Glad f. 1816, d. 1853. Båtsman Carl Gust. Gustafsson Glad f. 1836, dömdes 1873 till 8 års fästning för samlag med dottern Anna-Lotta (Skilsmassa 1874) Sist Adolf Fr. Glad f. 1855 som flyttade till Ringarum 1899. Sedan obebott.

N Y R Ö D S / S V E D E N.

Struket 1869-74, da änkan Greta Lonsdotter dör. De båda barnen flyttade samma år. Borta 1875.

L U N D.

Struket 1856-62 tillika med backsuguhjonet Johan Nilsson död 1861. Och L. rivet omkr 1861-63.

F R I D H E M.

Revs i början av år 1940. Där bodde länge gubben Svensson (kallad tomten för sitt långa skägg) med sin gumma Men som sedan flyttade till Alderdomshemmet. (gumman var blind) Stugan var dem kär, men de hade svårt att klara sig. När därför Svensson blev sjuk i slutet av år 1939 och han blev intagen på lassarettet, flyttade gumman till Alderdomshemmet, och man passade på att riva stugan.

D O M A R E V I K.

Bostadshuset är uppfört i slutet av 1700-talet, då lagmannen Ulrik Silversparre var ägare till Grevsäter

H E D D E L L A S B O R G.

Enl. uppgift av en gammal gumma är namnet uppkommit av flickorna Hedda (född i Hannas 15/1 1813) och Ulla (f 1819) Namnet från omkr. 1819

L I L L A N Y S T A D.

Prot. d. 16 maji §6 "Erinrades att Enkan Anna Persdotter i L Nystad med dotter måg och deras tre små barn blifvet husvilla till Pingsthögtiden och att det lilla hemmanet som de radde om, genom vädeld lades i aska sistl. Thorsdag på aftonen. Förs. förklarade sig villig att genom frivilliga gåfvor betyga sitt deltagande och förs.Commenister erbjöd sig att anteckna gåfvorna samt imottaga de penningar varda lemnade till understöd för den, utan förvallande, i nöd komna familjen."

A R O N S B O R G.

Utdrag ur Socknestämmans prot. d. 30 Maji 1824 § 8: "Som Skogvaktaren Lorentz Lundberg i Arönsborg omkring 20 år med trohet varit i samma tjänst på Gefsäter och under denna tiden anlagt torpet Arönsborg, så ansag förs.hon-om vardig sin Recommendation i Kungl. Hushålls-Sällskapets atanka" L Lundberg född i Hannas 1780. A alltså från 1800-talets början.

Fredrik Eriksen Westtømta.

Fredrik Erikssen eller Frigge mört som han ibland kallades bodde ett tag i Västtømta, då var han gift med sin hustru Maja bördig från Gryt.

Efter gamla straffförläggande som jag har sett fick han böta en stor summa, för att han om nätterna lät sin häst gå att beta på grannarnas mark. Fredrik presessade om saken, men eftersom för många vittnen fanns förlorade han.

När hans hustru dog flyttade han hit till Breviksnäs där han bodde i cirka tio år.

Som jag minns gubben brukade han vara mycket intresserad av att meta, vilket gjorde att han var rädd om sin eka, men vi småpojkar brukade låna den, när inte gubben såg det, men det hände ibland att han kom under tiden vi var ute, då gällde det att få ekan iland utan att komma i kontakt med Fredrik, utan säkerhet har man fått en åra i huvudet (efter alla gånger vi kärat hans århandtag)

Fredrik tyckte mycket om köttseppa, han brukade köpa ett köttben som han kallade knose som han sedan bad min mor koka. Han var också mycket åskrädd, varje gång åskan började gå, kom han alltid ned till oss bärande en så kallad resflänta

Några historier om N° 51 Johan Magnus Lieber.

Johan Magnus Lieber föddes 1829 och var den näst siste av menige ryttare, (han efterträddes av Frans Alfred Lund) Båda dessa hade sina ryttartorp under Larum, Katrineberg vilket ännu finns kvar, fast kanske moderniserat.

Jag har hört talas om en hel del historier om Liebert som kallades i vardagsspråk, vilka alla inte verkar så där alldeles trovärdiga. En gång talade han om att han skulle gå till Bjärkebo med en tunna rag, men eftersom det är lång väg utikring tog han genvägen genom sjön(Ön) men när han kom till åmynningen vid Strömshult var det så mycket ål på botten så han bara vill halka omkull., med den handen han var fri var han tvungen att plöcka en gata, så han kunde komma fram, en del stoppade han i fickorna och en del kastade han undan, men allt gick väl, men när han kom hem fick han se en ål som var särskilt slemig, och tänkte, den här blir bra att smörja vagnen med, men ålen smorde så bra att han ~~Hann~~ bar smörja tre hjul förrän vagnen stack sin väg.

Ett uttryck man kan höra än i dag är att jag tog ett luftflöj "sa Liebert". Då åkte han skräcker, och skulle över Yxningen till Børkhult, men när han kom hundra meter ut så gick sjön öppen, så det var ju inte mycket annat att välja på. Många är de historier ej är nedskrivna.

Några gamla original i Hannäs

Bergus Edström

Edström bodde på sin tid i Linaborg (i närheten av Sjövik Kulltorp, nu rivet) och under öknamnet Bergus var han mest känd. För det mesta var han iklädd dåliga kläder, men en stor mynningsladdare hängande över axeln höjde respekten, när han gick omkring och friade till på den tiden Hannäs unga damer, en vanlig kommentar vid varje frieri var 'jag har nog på väggra hänger, i ladra ligger'. Men varje frieri brukade få ett negativt resultat eftersom han ej var så noga med uttrycken,

Vid ett tillfälle traffade han en något fyllig dam vilket ledde till uttrycket 'du ä sjock, men du bulser väl på da e masse klar'.

En annan gång var Bergus ute på promenad och mötte dåvarande prästfrun (Sundin) känd för att ej vara särdeles vacker. Eftersom hon ej kände till rätta namnet sade hon 'Goddag Bergus'. Bergus gillade inte sitt öknamn utan blev mäkta vred med repliken 'Vet du va de sajer om dej? Jo att du ä ful'.

Bergus dog på Alderdomshemmet i Hannäs.

Ander Edman.

Ett annat gammalt original var Anders Edman som bodde hos Emil Ohlsson Rumma. Han var känd för att aldrig spotta åt flaskan, och vid ett tillfälle kom han hem blodig och sönderslagen efter alla dikeskänningar, men stralande som en sol med uttrycket 'jag har fått av goda vänner jag'. En gång var han på ett kalas där

det stod en skål med Kroketter på bordet, Anders Edman tog skålen och tömde innehållet i tallriken och sa 'ja vet nog va det skulle vara till det här, det skulle vara krösamos och grädde'. Ofta hände det att Anders Edman kunde få en hop med skränande ungar som försökte reta honom, då skrek han jämt 'gå ni hem till er och era gelikar.

Anders Edman gick på gamla dagar vilse i Kronskogen och blev liggande där dödd i många år, trots skullgång och mycket letande. Han upptäcktes till slut av en härplockande gunma Krístån Andersson Lövdalen Hannäs)

Deg Sven

Ett annat original var degsven, fick sitt namn genom att han ville alltid ha en degklimp, om han kom till något ställe där man höll på att baka. Ett uttryck från honom var 'du är så rödögd och vacker'.

Traska.

Enl. kyrkboken, Pigan Lovisa Johansdotter Född den 21/8 1830 i Gärdserum Fattig. 'Bodde i Lundbo'. Till Traska gick folk om någonting försvann eller blev stulet, hon hade ett kristallglas där det gick att se platsen där det försvunna fanns. Betalningen fick alltid ske med brännvin.

En historia som ofta omtalats, var när ~~stor~~ bonden och Fjärdingsmannen Anders Gustav Jansson i Mantorp kom körande med ett par oxar i Hannäs. Traska stod i jamter vägen och fragade om hon fick åka med.

Han svarade att han ej tog upp några trollkäringar, vilket ledde till att Traska läste några besvärjelser och lovade att han skulle få åka, oxarna sprang ända

till Ukna kyrka, där dom stöp i trötthet. Sedan Traska var död sades det att i glöden och askan sedannstugan var nedbrunnen vimlade det av vita ormar.

Lille Johan 'Johan Lerskank'

Lofta var 'Igentligen, egentligen sa Lille Johan' Lille Johans hemort, fast han ofta brukade gå runt omkring de närmaste socknarna, och även Hannäs brukade få pahälsning till ungarnas stora fötjusning. Lille Johan Kommer, Lille Johan kommer hördes långt väg. Lille Johan hade ett väldigt ilsket temperament vilket folk visste om, och därför retades ofta med honom, något som nästan gjorde honom vansinnig var när han blev tillfrågad, om han hade tuppskit i stövlarna, då brukade han trampa och sparka i vägen så sten och grus yrde, under det att han ropade 'om ja hutte en stor sten, skulle ja köra skallen in'.

En annan gång blev Lille Johan inbjuden på middag vilket han var mycket nöjd med, men husbonden kunde inte låta bli att skoja med Johan, och värmdes därför smörkniven, Lille Johan satte sig till rätta, tog en brodskiva, och gjorde några misslyckade försök att få smöret att stanna på kniven, men det dröjde inte länge förrän Johan slängde kniven så soppan stänkte över bordet, med utropet 'Här borde dj...arna gästa. Vilket han kanske hade rätt uti. Många var de historier som hördes om Lille Johan, men vi får nöja oss med dom här.

Femöres Fia.

Fia bodde i Björnsholm och fick sitt genom att hon ville sälja kyssar, för fem öre st, men affärerna gick nog inte med någon större framgång eftersom Fia var gammal och tandlös och med utseendet imot sig. Skomakarn.

Gustav Adolf Gusavsson Var född i Västergötland men kom sedermera till Ringarum, därifrån till Rumma. Till yrket var han skomakare, men hade även lärt sig korgmakaryrket vid något tillfälle han varit dömd till straffarbete. Han levde ensam i en liten vindskupa där han hade sina verktyg. maten brukade bestå av kaffe med uppblött bröd, talukorv som han åt direkt över, köpte han mjölk brukade ha dricka ur den på platsen. Otaliga är de historier som hörts om skomakarn, och alla de spratt som han gjort för folk som t. ex. lämna ett prydligt paket mot betalning med olagade skor. eller spika ett bräda på tväran under ekan för (ja vem som helst). Vid ett tillfälle har han skrivet efter en klocka som han ej betalat, vilket ledde till hotelser från försäljaren, men skomakaren svarade omgående "ett skrämskott från Göteborg till Rumma, det skrattar offret åt". En annan gång lagade han ett par stövlar med extra tjock papp, en annan gång satt han en sylspets snett framat under sulan, en gång skulle han laga selar åt en titelsjuk godsägare, vilket föranledde Gustavsson sa "jasa du måste gratuleras då får du laga dina selar själv.

Sista tiden skomakarn bodde i Rumma började han se ganska daligt, så det blev bestämt att han skulle flytta ut till ålderdomshemmet, men genom något missförstånd blev det uppskjutet en tid, och det förargade skomakarn som sa`får ja inte komma nu får ni skaffa fattigstuegubbar var ni vill. Men han kom i alla fall ut till ålderdomshemmet där han blev helt blind, men humöret var inget fel på, En gång fick han in två flaskor midåsin som han skulle ha för deverse sjukdomar som följer åldern, på morronen ropade han på föreståndarinnan och sa, där ser ni hur det kunde ha gatt för mej, den ena flaskan tömde jag på den blomman, och den är död, och den andra flaskan tömde jag på den blomman och den är också död. Han hade heller inget större intresse av vatten, och om någon sköterska råkade säga att i morgon Gustavsson ska vi bada, så blev svaret ja är inte så intresserad att se er nakna, så bada ni. en annan gång skulke kyrkokören ut till hemmet och sjunga för de gamla, men skomakaren ville vara kvar på sitt rum, efter en del repliker så sa skomakarn "jag har blivit hitskickad för att bli omhändertagen, men jag har inte blivit tilldelad något straff och da vill jag inte sitta och höra de där gapnalsarna vråla Godnatt. Men genom sitt spontana och rättframma sätt var ändå mycket omtyckt, och hade en särskild tumme med alla barn, trots att han inte var någon skönhet. Han dog ¹⁹⁶² 1952 och är begravd i Hannäs kyrkogård.